

Gezin en systeemtherapeut in ontwikkeling

Draaiboek basiscursus systeemtherapie (60 uur)

Draaiboekvisie

In deze opleiding volgen wij de ontwikkelingen in het gezinsfunctioneren simultaan aan de ontwikkeling van de systeemtherapeut. Zoals een gezin haar faseontwikkelingen doorloopt, doet dat de beginnende systeemtherapeut dat in deze cursus ook. De leidraad in deze cursus is het gezinsfasemodel. Aan elke gezinsfase worden systeemtheoretische perspectieven en thema's verbonden. Dat begint in de eerste 30 uur met basale vaardigheden die uitgebreid worden met complexere perspectieven in de volgende 30 uur. Omdat de gezinsfasen een aantal malen doorlopen worden, ontwikkelt de cursist in onze visie een scherpe blik op het gezin binnen haar context en doordat hij zich daardoor meer op zijn gemak gaat voelen met gezinsdynamieken, ontstaat er ruimte voor vaardigheden en een overstijgende systeemvisie.

Net zoals een gezin zich ontwikkelt doet dat de systeemtherapeut, en ook de systeemtherapie. In de eerste 30 uur van de opleiding volgen we de groei van de systeemtherapie voor een groot deel en starten we in de "jonge jaren" van de gezinstherapie met vooral 1^e orde benaderingen waarbij vooral de basale systeemtherapeutische vaardigheden en kennis aangeboden worden. In de tweede 30 uur breiden we uit naar 2^e orde en een postmoderne manier van kijken. Voor ons een natuurlijke, harmonische maar ook leerttechnisch passende opbouw; van basaal naar complexer, van kijken naar het gezin tot onderdeel van het systeem zijn, van bijna lineair kijken/handelen via circulariteit naar het werken met verhalen. Zo kan de cursist als het ware ervaren hoe een ontwikkeling zich onvouwt. Ervaren is voor ons een belangrijke manier van leren die vaak voor het cognitief begrijpen uitgaat.

Blok 1 het eigen referentiekaderDoel

Introductie van de cursus.

De cursisten leren dat hun eigen referentiekader invloed heeft in het kijken en omgaan met gezinnen. Ze worden uitgenodigd zichzelf en de (invloed van) de eigen achtergrond/context te onderzoeken. Verder staan ze ook stil bij wat een gezin of een andere samenlevingsvorm betekent voor hen. De cursisten reflecteren op wat "normaal" is en wat de invloed van cultuur kan zijn.

In dit eerste blok stimuleren de docenten de cursisten een eerste gevoel te krijgen over het stellen van contextgerichte vragen door middel van elkaar bevragen in de plenaire discussie en de subgroepjes.

Literatuur

- Ali de Regt (2014) "Maatschappelijke ontwikkelingen" hoofdstuk 3 in Handboek Systeemtherapie, de Tijdstroom, Utrecht (blz. 58 - 67)
- Anke Savenije (2014) "Cultuur", hoofdstuk 4 in Handboek Systeemtherapie, de Tijdstroom, Utrecht (blz. 70 – 83)
- Govaerts en Spingaer (2014) "Gezinsontwikkelingsperspectief"; hst. 19 in Handboek Systeemtherapie, de Tijdstroom, Utrecht (blz. 296 -308)
- Ineke Rood (2019) "Veerkracht opnieuw bezien", Systeemtherapie nr. 2, jaargang 31, (blz. 71 – 86)

Blok 2 het jonge gezin en de jonge therapeutDoel

Aandacht voor de eerste fase van het gezin: van zwangerschap tot latentietijd. Er wordt stil gestaan bij wat er gebeurt als een dyade zich ontwikkelt naar een triade.

Vervolgens wordt de cursist uitgenodigd de eerste stappen te nemen in het interviewen van een gezin, waarbij "inleven" het startpunt is.

Literatuur

- Erwin van Meekeren & Jan Baars (2013) "Het eerste contact en basisvaardigheden" hoofdstuk 7 in Een psychische stoornis heb je niet alleen, Boom, Amsterdam (blz. 163 - 182)
- Peter Rober (2012) "De eerste sessie", hoofdstuk 1 in Gezinstherapie in praktijk, Acco, Leuven (blz. 25 - 55)

Aanbevolen

- Johannes Herwig-Lempp (2002) "Hoe ziet een goede vraag eruit?" Gezinstherapie Wereldwijd jrg. 13, nr. 3 (blz. 276 – 298)

Blok 3 latentiefase en het kind centraalDoel

Aandacht voor wat typisch is voor een gezin in de latentiefase en welke gezinsprocessen er spelen. Vervolgens wordt er ingegaan op hoe het kind in het gezinsgesprek betrokken wordt. De mogelijkheden van de systeemtherapeut worden uitgebreid; vanuit het inleven wordt er nu naar toe gewerkt om goed te kunnen invoegen.

Literatuur

- Peter Rober (2014) "Het kind betrekken in de gezinstherapeutische sessie", hst. 37 in Handboek Systeemtherapie (blz. 524 - 533)
- Maurizio Andolfi (2010) "Een kinderprobleem is een gezinsprobleem", hoofdstuk 1 in Het kind in gezinstherapie, Hogrefe/Molemann, Amsterdam (blz. 14 - 25)

Blok 4 systeemtherapeutische vaardigheden met behulp van het structurele perspectiefDoel

Kennismaking met het structurele perspectief en oefenen met technieken vanuit dit perspectief. Een gezinsgesprek opzetten en vanuit hypothesen vragen stellen en interventies inzetten.

Literatuur

- Elleke Berkvens en Mariëtte Robbe (2014) "Structureel perspectief", hst. 18 in Handboek Systeemtherapie (blz. 284 - 293)
- Jan Baars, Karin Wagenaar & Edwin van Meekeren (2013) "Wat klinici moeten weten over families en naastbetrokkenen", hoofdstuk 1 in Een psychische stoornis heb je niet alleen, Boom, Amsterdam (eerste gedeelte, blz. 27 - 52)

Aanbevolen

Salvador Minuchin, H. Charles Fishman (1991) "Invoegen", hst. 3 in Gezinsstructuur en therapeutische technieken (blz. 43 – 66)

Blok 5 wat betekent puberteit voor een gezinDoel

Aandacht voor de groei en ontwikkeling rondom puberteit; welke impact heeft dat op de gezinsfase-ontwikkeling. Losmakingangsten zijn onderliggend aan veel ruzies en gedragsproblemen komen naar voren.

Aanvullend op technieken vanuit het structurele perspectief wordt de techniek van het circulaire interviewen geïntroduceerd en leren de cursisten een aantal basale circulaire vragen te stellen, uitermate geschikt bij gezinnen waar spanning kan oplopen.

Literatuur

- Anke Savenije (2014) "Families met pubers en adolescenten"; hst. 38 in Handboek Systeemtherapie (blz. 536 – 548)
- Lynn Loar (2002) "De medewerking verkrijgen van tieners en hun ouders" Gezinstherapie, jrg. 13, nr. 4 (blz. 351 - 372)
- Samenvatting van Burnham (1986) en Nelson, Fleuridas, Rosenthal (1986) "Circulair interviewen" (blz. 1 - 11)

Blok 6 het strategisch en communicatief perspectiefDoel

Kennismaking met het communicatieve perspectief waarbij tevens aandacht gegeven wordt aan de strategische stroming. Uitgebreid wordt aandacht gegeven aan communicatie, de invloed van opvoeding, cultuur, de betekenis van een symptoom, enz. En dus ook aan de eigen manier van communiceren.

De cursist gaat oefenen met een aantal technieken uit het strategische en het communicatief perspectief. Hij leert de (gezins)communicatie en interactiereeksen te begrijpen, de inhoud van de betrekking te onderscheiden en gebruik te maken van betekenisgeving en reframen.

Literatuur

- Ellen Reijmers en Lieve Cottyn (2014) "Communicatieperspectief"; hst. 16 in Handboek Systeemtherapie (blz. 260 – 272)
- Nel Jessurun (2010) "Theoretische concepten; Communicatietheorie, taal en systeemtheorie"; hst. 3 in Transculturele Vaardigheden voor therapeuten (blz. 78 – 113)

Blok 7 autonomie en losmaken in vrijheid: contextueel perspectiefDoel

Aandacht voor de adolescentie, de taken waarvoor een adolescent staat, wat dit kan betekenen voor ouders en de gezinsprocessen die in deze fase kunnen spelen. Tegenover autonomie en losmaking staat loyaliteit. Er wordt in dit blok kennisgemaakt met de invloeden van horizontale en verticale loyaliteiten en andere begrippen/interventies/houdingen van de contextuele therapie. Hierbij worden de cursisten ook uitgenodigd persoonlijke loyaliteiten en contextuele gevoeligheden te ervaren vanuit hun eigen autonomieproces en ontwikkeling.

Literatuur

- Marie Bekker (2013) "Autonomie", hoofdstuk 3 in Een psychische stoornis heb je niet alleen, Boom, Amsterdam (blz. 93 - 104)
- Catherine Ducommun-Nagy (2008) "Loyaliteit en functioneringsregels in familiesystemen"; hst. 8 in Van onzichtbare naar bevrijdende loyaliteit, Acco Leuven/Voorburg (blz. 139 – 159)
- Catherine Ducommun-Nagy (2008) "Loyaliteit en de balans van familierekeningen"; hst. 9 in Van onzichtbare naar bevrijdende loyaliteit, Acco Leuven/Voorburg (blz. 161 – 187)

Aanbevolen

- Volkan Yildirim (2008) Biculturele identiteitsvorming bij Turkse adolescenten in Nederland; De rol van respect

Blok 8 gezinsontwikkeling perspectiefDoel

Het gezinsontwikkelingsperspectief wordt nader onderzocht, met name de intergenerationele invloeden.

De cursist leert werken met genogrammen.

Literatuur

- Nel Jessurun (2010) "De levensfasen en het levensfase-multicontextmodel", hoofdstuk 4.3 in Transculturele Vaardigheden voor therapeuten (blz. 138 – 156)
- Nel Jessurun (2010) "Systemisch bevragen, gegevens ordenen en interpreteren met behulp van genogrammen"; hst. 6 in Transculturele Vaardigheden voor therapeuten (blz. 213 – 247)

Blok 9 diagnostiek en samenvattingDoel

Beschouwing van de (on)mogelijkheid van gezinsdiagnostisch onderzoek; de gehele cursus staat in feite in het teken van diagnostiek doordat de cursist geleerd wordt zicht te krijgen op gezinnen en de daarin bestaande processen. Systemische diagnostiek is een doorgaand proces. Nu wordt besproken hoe het een en ander concreet gemaakt kan worden. Daarmee is het ook een herhaling van de belangrijkste begrippen en theorie.

Dit blok wordt tevens stilgestaan bij de ontwikkeling van de cursisten.

Resterende vragen over de opgedane kennis, ook aan de hand van de toets, maken dat de opleiders een goed beeld krijgen van de vorderingen.

Literatuur

- Jan Baars & Anne Lindenborn (2013) "Diagnostiek" hoofdstuk 10 (blz. 206 - 218)
- Ellen Reijmers (2014) "Systemische diagnostiek"; hst. 13 in Handboek Systeemtherapie (blz. 187 - 199)

Aanbevolen

- Kouratovski, V. (2004) "Aspecten van transculturele diagnostiek"; Meer kleur in de Jeugd GGZ (blz.. 60-81). Assen: van Gorcum
- Berkvens en Robbe (2002): "Het gezinsdiagnostisch onderzoek" ; Systeemtherapie jrg. 14, nr. 3, (blz. 130 – 147)

Blok 10 toetsOpdracht

In deze cursus hebben we stil gestaan bij de ontwikkeling van een "normaal" functionerend gezin. We hebben ons verdiept in verschillende gezinsfasen om gezinnen en ons eigen referentiekader beter te begrijpen. Met de opgedane kennis uit discussie en literatuur zijn we gaan oefenen in het contact maken, het invoegen bij gezinsleden in hun verschillende fasen en posities. Vanuit verschillende perspectieven hebben we het gezinsfunctioneren leren begrijpen en hebben we interventies aangereikt gekregen.

De opdracht voor deze toets is om met een groepje een (eerste) gezinsgesprek te spelen vanuit een meegekregen casusbeschrijving.

Verwacht wordt dat in dit rollenspel enige (in de cursus behandelde) gezinsproblematiek duidelijk wordt, zoals problemen rondom een gezinsfase, de structuur, de communicatie of loyaliteiten. Vooral wordt verwacht dat geoefende technieken aan de orde komen, met name (vormen van) invoegen en circulair vragen. Daarbij is het van belang een context voor een gezinsgesprek te creëren, alle gezinsleden te betrekken en ze te motiveren om te kijken van een individueel probleem naar een gezamenlijk "gezinsontwikkelingsprobleem". Zo kan er een mogelijke samenhang tussen de klacht, de betekenis ervan in een bepaalde fase en de wijze waarop men met elkaar communiceert en omgaat ter sprake worden gebracht. Iedereen van de groep heeft een rol; als gezinslid of als systeemtherapeut.

De groep bepaald zelf hoe ze de rollen verdelen, hoe ze hun rollenspel vormgeven en de casus presenteren. Ze kunnen naar eigen inzicht meteen beginnen of vooraf toelichting/observatieopdrachten geven en/of na afloop een discussie opzetten over bijvoorbeeld hypotheses. Het rollenspel zelf duurt ongeveer 20 minuten.

Er wordt geen beoordeling gegeven over individuele rollen, de beoordeling is over het geheel. Verwacht wordt dat de groepjes een gezamenlijk product presenteren. En je weet, het geheel is meer dan de som der delen.

Blok 11 de eigen ontwikkeling als systeemtherapeutDoel

Na de eerste 30 uur basiscursus waarin vooral aandacht geweest is voor de moderne perspectieven maken we even pas op de plaats en gaan de cursisten hernieuwd kennismaken met de rol van de systeemtherapeut en zijn positie binnen het therapeutische systeem. Waar staat de cursist op dit moment? Verwacht wordt dat de cursist meer kan reflecteren op de (eigen) persoon van de therapeut.

Literatuur

- Peter Rober (2014) "De therapeut"; hst. 12 in Handboek Systeemtherapie (blz. 177 – 185)
- Anke Savenije, Justine van Lawick en Ellen Reimers (2018) "De positionering van de Hulpverlener"; hst. 7 in Systemisch werken (blz. 93 - 103)
- Lawick, J. (1998). Componist, dirigent, musicus en publiek. De persoon van de psychotherapeut als instrument in de systeemtherapie. In: Tijdschrift voor Psychotherapie, jrg. 24, 1998, nr. 6, (blz. 390-407)

Aanbevolen

- Steve Lerner (2005) "Interactions between the therapist's and client's Life cycle stages"; hst. 30 in The Expanded Family Life Cycle, red. Betty Carter, Monica McGoldrick (blz. 512 - 519)

Blok 12 vertrekpunt voor het vervolgDoel

Het oprfrissen van de basisbegrippen en veel gebruikte vaardigheden in de systeemtherapie. En aandacht voor de stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek ten aanzien van systeemtherapeutische interventies voor problemen bij kinderen.

Literatuur

- C Justine van Lawick, Anke Savenije (2014) "Basisbegrippen"; hst. 14 in Handboek Systeemtherapie (blz. 204 - 222)
- Anke Savenije, Justine van Lawick en Ellen Reimers (2018) "De systemische hulpverlener in actie"; hst. 11 in Systemisch werken (blz. 173 - 193)
- Alan Carr (2020) "Gezinstherapeutische en systemische interventies voor problemen bij kinderen; de actuele stand van zaken in wetenschappelijk onderzoek", Gezinstherapie, jrg. 31, nr. 2 (blz. 124 – 164)

Aanbevolen

- Betty Carter, Monica McGoldrick (2005) "Overview: The expanded family life cycle"; hst 1 in The Expanded Family Life Cycle, red. Carter, McGoldrick (blz.1 - 24)

Blok 13 narratief perspectiefDoel

Kennismaking met postmoderne ideeën, het narratieve perspectief en de therapeutische houding die daarbij past. Het verschil van internaliserende en externaliserende vragen wordt duidelijk gemaakt en er wordt geoefend met het gebruik van externaliserende vragen.

Literatuur

- Frank Habekotté en Ellen Reijmers (2014): “Het narratief perspectief” hst 20 in Handboek Systeemtherapie (blz. 310 - 323)
- Bill Madsen (2007) “Becoming an appreciative ally” gedeelte uit Recognizing the importance of the relational stance, hst. 2 van Collaborative therapy with Multi-stressed families, Guilford press, New York (blz. 22- 28)

Aanbevolen

- F.W.A. Boekhorst (2001): “Narratieve benaderingen in de (psycho)therapie: een richtingwijzer” Systeemtherapie nr. 3, jaargang 13, (blz. 130 – 141)
- Robert van Hennik (2006) “Over jongleren; werken vanuit structurele en post-structurele perspectieven”, Systeemtherapie, jrg. 18, nr. 3 (blz. 133 – 148)

Blok 14 systeemtherapie met kinderen; kwetsbaarheidDoel

De cursisten gaan nader kennismaken met een meer speelse wijze van contact maken met het gezin en de individuele gezinsleden. Van klacht naar verhaal achter de klacht. Stil staan bij kwetsbaarheid van jezelf en de ander, omgaan met de zone van discomfort.

Literatuur

- Peter Rober (1998) “Een veilige therapeutische cultuur voor kinderen in gezinstherapie”, Systeemtherapie nr. 3, jaargang 10, (blz. 135 – 154)
- Peter Rober (2002) “Elly’s injectie: praten over wat niet gezegd wordt”, hst. 6 in Samen in therapie (blz. 95 – 117)
- Jan Olthof en Paulien Kuipers (2005) “Het landschap van de klacht; narratieve hulpverlening aan kinderen”, hst. 9 in Spelen met werkelijkheden, red. Reijmers, Cottyn en Faes (blz. 136 – 149)

Blok 15 oplossingsgericht perspectiefDoel

Kennismaking met oplossingsgerichte systeemtherapie in combinatie met een vervolg van het narratief perspectief.

Het leren maken en toepassen van een genogram als interventie, bijvoorbeeld via een focus van een genogram (overleven, geld, ziekte, spiritualiteit).

Literatuur

- Esther de Wolf en Myriam Le Fevere de Ten Hove (2014) "Oplossingsgericht perspectief"; hst. 21 in Handboek Systeemtherapie (blz. 326 – 337)
- Hillewaere en Le Fevere de Ten Hove (2006) "Narratieve en oplossingsgerichte toepassingen bij genogrammen" in Systeemtherapie (blz. 69 – 85)

Blok 16 werken met ouders en grensoverschrijdende pubersDoel

Cursisten leren zich in te leven in de positie van een puber en de ouder van een puber en ervaren hoe het is daar mee om te gaan als therapeut..

Cursisten krijgen meer zicht op hoe ze een ouder kunnen helpen zich op te stellen naar een (grensoverschrijdende) puber, onder andere met behulp van een introductie over de "Geweldloos verzet-methode".

Literatuur

- Bom, H., & Wiebenga, E. (2017). Verbindend gezag. Naar een nieuwe vorm van autoriteit gebaseerd op principes van geweldloos verzet. Tijdschrift voor Psychotherapie, 42, 269-289.
- Bom, H., & Wiebenga, E. (2020). Over het palet van attitudes bij verbindend gezag en geweldloos verzet. Tijdschrift voor Psychotherapie (14 blz)

Aanbevolen

- Haim Omer en Uri Weinblatt (2008) "Geweldloos verzet: een behandeling voor ouders van kinderen met ernstige gedragsproblemen", Gezinstherapie Wereldwijd19.4 (blz. 389 - 418).

Blok 17 autonomieDoel

Positie en toonzetting van therapeut doen er altijd toe in een gesprek waar ouders met kinderen moeten leren praten over hun onderliggende ontwikkelings- en loslatingangsten; dit blok behandelt hoe de systeemtherapeut dit kan faciliteren.

Het gevaar voor pseudo-autonomie komt aan de orde. Deze ontwikkelingsfase wordt ook gezien vanuit de eigen context, cultuur. Er wordt kennisgemaakt met non-verbale technieken die goed bruikbaar zijn bij gezinnen met adolescenten die verbaal ingesteld zijn.

Literatuur

- Joseph A. Micucci (1998) "Problems of leaving home", hst. 9 in The adolescent in family therapy (blz. 263 – 276)
- Bruno Hillewaere (2008) "Verbinden om goed te kunnen loslaten" in Systeemtherapie, jaargang 20, nr. 4 (blz. 216 -237)

Aanbevolen

- Kitlyn Tjin A Die (2001) "De bijzondere opdracht van migrantenkinderen" uit Over een grens, red. Roosen, Savenije, Kolman, Beunderman (blz. 133 – 144)

Blok 18 paarontwikkelingDoel

De cursist krijgt een idee over paarontwikkeling en de mogelijke crises daarbij. En leert hoe een paar te interviewen.

Literatuur

- Anne de Voogt (2014) "Biculturele paren"; hst. 24 in Handboek Systeemtherapie (blz. 356 – 365)
- Marian Ploegmakers-Burg (2014) "Transgenerationale relatietherapie" hoofdstuk 28 in Handboek Systeemtherapie (blz. 414 - 423)
- Johnson, S. (2009) "Eerste gesprek: De duivelse dialogen leren herkennen", hoofdstuk in Houd me vast, (blz.75-106)

Blok 19 ervaringsgericht, diagnostiek en samenvattingDoel

Door middel van samenwerking met vaktherapeuten en/of creatieve middelen kan er gekeken worden naar en gebruik gemaakt worden van de verschillende referentiekaders die er behandeld zijn. Daarmee is deze bijeenkomst zowel samenvattend als diagnostiek gericht. Er wordt stevens stil gestaan bij de beperktheid van taal en bij het leren gebruik te maken van ervaringsgerichte technieken; gezinnen in beweging kunnen krijgen met (non-verbale) drama oefeningen

Literatuur

- M. Schirris (2008) "Spelend Her-Stellen", Kinder- en Jeugdpsychotherapie, jaargang 5, nummer 2 (blz. 28 – 44)
- G. van Ramshorst (2004) "Samenspel; Samenwerking van systeemtherapeut en vaktherapeuten bij gezinsdiagnostiek en gezinsbehandeling", Systeemtherapie, jaargang 16, nummer 3 (blz. 132 – 148)

Aanbevolen

- Justine van Lawick, Anke Savenije (2014) "Methoden en technieken"; hst. 15 in Handboek Systeemtherapie (blz. 223 - 255)
- Bruno Hillewaere en Robert van Hennik (2014) Ervaringsgericht perspectief, hst. 22 in Handboek Systeemtherapie (blz. 340 - 352)

Blok 20 toetsDoel

De groep krijgt met de toets de vraag het tot nu toe in de cursus geleerde te demonstreren middels het uitwerken van een casus. De cursisten laten zien dat ze op metaniveau kunnen kijken en dit kunnen omzetten in hypothesen, vragen en interventies, en dit alles vanuit verschillende perspectieven. De cursisten laten tevens therapeutische en samenwerkingsvaardigheden zien in het demonstreren van een rollenspel.

Toets

Cursisten gebruiken bij voorkeur een eigen casus.

Individuele Opdracht

- Formuleer zoveel mogelijk hypothesen vanuit de verschillende manieren van kijken die we in de cursus aan de orde hebben gehad (Cultuur, gezinsfase, structureel, strategisch-communicatief, contextueel-intergenerationeel, narratief, oplossingsgericht).
- Beschrijf bij elke hypothese een aantal passende vragen/interventies die invloed kunnen hebben op het gezinsfunctioneren.

De uitwerking wordt tijdens de laatste dag op papier aan de groepsleden en de docenten uitgereikt en samen met de uitwerkingen van de groepsleden plenair besproken.

Groepsopdracht

- Er worden 3 groepen gevormd. De groepen demonstreren vanuit een vooraf afgesproken perspectief (structureel/strategisch-communicatief, contextueel-intergenerationeel of narratief/oplossingsgericht) vragen en interventies die passen bij hun hypothese.